Prof. dr hab. Bogusław Jagusiak

Warszawa, dnia 07.06.2025 r.

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Bieńkowskiej pod tytułem „ROLA MAŁEGO RUCHU GRANICZNEGO W KONTEKŚCIE ROZWOJU WSPÓŁPRACY NA POGRANICZU POLSKO-ROSYJSKIM" s. 295

UWAGI OGÓLNE

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Anny BIEŃKOWSKIEJ pt. *„Rola małego ruchu granicznego w kontekście rozwoju współpracy na pograniczu polsko-rosyjskim"* została napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Marcina Chełminiaka profesora UWM w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Doktoranta w swojej dysertacji podejmuje się problematyki dotyczącej regionu polsko-rosyjskiego pogranicza, ze szczególnym uwzględnieniem pogranicza województwa warmińsko-mazurskiego i obwodu królewieckiego. Głównym celem dysertacji jest analiza funkcjonowania reżimu małego ruchu granicznego (MRG) na pograniczu polsko-rosyjskim oraz jego wpływu na współpracę transgraniczną jak również relacje bilateralne na szczeblu lokalnym i regionalnym. Wykorzystując metody badawcze w części teoretycznej: politologiczną, historyczną, instytucjonalno-prawną, czynnikową, ekstrapolacji oraz analizę źródeł oraz empiryczną: metoda sondażu diagnostycznego jak również stosując podstawowe techniki: ankieta oraz wywiad poddano weryfikacji główny cel prowadzonych badań przedstawiony w niniejszej dysertacji. Autorka podejmuje rozważania naukowe które zawarte zostały w trzech rozdziałach. W pierwszym poddaje analizie koncepcje polskiej polityki wschodniej i ewolucji stosunków polsko-rosyjskich na poziomie międzyrządowym czyniąc go wprowadzeniem do problematyki współpracy na pograniczu polsko-rosyjskim. Rozdział ten to analiza z obszaru podmiotowego i przedmiotowego współpracy transgranicznej. Główna dominanta badań dotyczy tutaj procesu legislacyjnego prowadzącego do wdrożenia regulacji ustanawiających zakres i charakter współpracy transgranicznej na pograniczu polsko-rosyjskim. Obszar analizy obejmował tutaj również procedury i zmiany w kontekście zachodzącego procesu akcesji Polski do UE i NATO. Trzeci i ostatni rozdział to autorskie dociekania w zakresie funkcjonowania MRG na pograniczu polsko-rosyjskim. Mały Ruch Graniczny (MRG) na pograniczu polsko-rosyjskim to ustawa, która ułatwia mieszkańcom strefy przygranicznej w Polsce (Warmińsko-Mazurskie i Pomorskie) oraz Rosji (obwód kaliningradzki) przekraczanie granicy bez konieczności posiadania wizy. Dzięki takim rozwiązaniom mieszkańcy obu państw mogą

częściej odwiedzać się i prowadzić wymianę handlową. Obecnie jednak w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę - jak stwierdza Autorka - trudno jest oczekiwać normalizacji stosunków z Rosją i wznowienia MRG (s.5).

W prezentowanym wstępie Autorka ukazuje stosunki polsko-rosyjskie które w perspektywie historycznej charakteryzują się nie tylko przeciwstawnymi celami strategicznymi ale również odmiennym spojrzeniem na historię czy prowadzoną bieżącą politykę zagraniczną (s.7). Istotną role w tych relacjach odgrywała nie tylko Moskwa ale również Unia Europejska w relacjach z Warszawą. Miejsce i rolę obwodu Autorka analizuje nie tylko na tle całych stosunków polsko-rosyjskich po 1991 r., w którym to okresie kontekst rozważań jest szerszy ale także zawraca uwagę na charakter relacji dwustronnych pozostałych członków NATO i UE (s.9). Zasadność podjętych badań wydaje się być zasadna ponieważ pozycję obwodu królewieckiego można uznać za unikatową mając na uwadze zarówno uwarunkowania historyczne, społeczne czy ekonomiczne. Podejmowana tematyka wpisuje się również w zainteresowania Autorki kwestią pogranicza polsko-rosyjskiego wynikającą z wieloletniej obserwacji tego regionu, zarówno z perspektywy mieszkańca, jak i funkcjonariusza pełniącego służbę w Warmińsko-Mazurskim Oddziale Straży Granicznej w Kętrzynie. Zasadnym wydaje się postawienie głównego celu badawczego którym jest analiza wpływu, małego ruchu granicznego (MRG) na współpracę transgraniczną oraz stosunki polsko-rosyjskie. Główna hipoteza badawcza brzmi następująco: wprowadzenie MRG na pograniczu polsko-rosyjskim w istotnym stopniu wpłynęło na rozwój współpracy transgranicznej, do której sformułowano hipotezy szczegółowe. W recenzowanej dysertacji wyodrębniono również pytania badawcze: W jakim stopniu stosunki na poziomie międzyrządowym miały wpływ na kooperację na pograniczu polsko-rosyjskim? Jakie czynniki miały wpływ na rozwój współpracy transgranicznej? W jakim stopniu regulacje MRG wpłynęły na stan współpracy transgranicznej? W jakim stopniu relacje polsko-rosyjskie na szczeblu międzypaństwowym odpowiadają relacjom dwustronnym na szczeblu regionalnym i lokalnym? Praca została oparta na źródłach zasobów bibliotecznych ośrodków naukowych w Polsce zajmujących się badaniami nad FR, obwodem królewieckim i pograniczem polsko-rosyjskim, archiwach oraz opracowaniach naukowych znajdujących się w zasobach Bałtyckiego Uniwersytetu Federalnego im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie (s.11). Istotnym elementem dysertacji pozostają zastosowane metody badawcze które wynikają z przyjętych celów i hipotez badawczych. W części teoretycznej wykorzystano metody: politologiczną, historyczną, instytucjonalno-prawną (w zakresie badania wpływu aktów prawa wspólnotowego i krajowego na funkcjonowanie współpracy transgranicznej i MRG), czynnikową (pozwalającą na

wyodrębnienie determinantów oddziaływujących na pogranicze polsko-rosyjskie) oraz ekstrapolacji (dającą możliwość prognozowania przyszłości obwodu królewieckiego i związanej z tym konieczności zapewnienia bezpieczeństwa, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa zewnętrznej granicy Unii Europejskiej (UE) i strefy Schengen). Rozprawa została przygotowana w oparciu o zbiór materiałów źródłowych (aktów prawa wspólnotowego i krajowego) oraz polskie i zagraniczne publikacje dotyczące polsko-rosyjskiego pogranicza, stosunków polsko-rosyjskich na szczeblu centralnym i regionalnym oraz obwodu królewieckiego. Wykorzystane zostały również dane statystyczne: Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Straży Granicznej w Kętrzynie oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych Departamentu Konsularnego Wydziału Ruchu Osobowego. W badaniach zastosowano również metodę empiryczną, czyli metodę sondażu diagnostycznego, zaś podstawowymi technikami którymi się posłużono były: ankieta oraz wywiad (s.11). Zastosowanie takich technik, metod oraz narzędzi badawczych nie budzi większych zastrzeżeń. Od właściwego doboru metod, technik i narzędzi badawczych zależy w zdecydowanej mierze wynik badań, a tym samym wartość i przydatność pracy. Dlatego bardzo ważny jest trafny ich dobór. Brakuje tutaj zdecydowanie zmiennych zależnych i niezależnych co niewątpliwie wzbogaca prace naukowe. Zmienna zależna to zmienna, której wartość zależy od innej zmiennej, natomiast zmienna niezależna to zmienna, której wartość nigdy nie zależy od innej zmiennej. Zmienna zależna jest przypuszczalnym skutkiem, natomiast zmienna niezależna jest przypuszczalną przyczyną. Pozytywnym aspektem jest zastosowanie metody empirycznej, czyli metody sondażu diagnostycznego, zaś podstawowymi technikami którymi się posłużono były: ankieta oraz wywiad co należy ocenić pozytywnie. Ważny etap badań - co stwierdza Autorka - dotyczył diagnozy zjawiska współpracy transgranicznej i MRG na pograniczu polsko-rosyjskim w którym dokonano oceny funkcjonowania oraz wpływu MRG na relacje bilateralne na szczeblu lokalnym i regionalnym. Przygotowano i przeprowadzono również ankiety kwestionariuszowe oraz wywiad pogłębiony składający się zarówno z pytań otwartych jak i zamkniętych. Zakres ich dotyczył szeroko rozumianej kwestii współpracy transgranicznej na polsko-rosyjskim pograniczu, relacji bilateralnych oraz znaczenia MRG z Federacją Rosyjską (s.14). Ankietę i wywiady przeprowadzono wśród mieszkańców województwa warmińsko mazurskiego i mieszkańców obwodu królewieckiego przekraczających granicę polsko-rosyjską. Przedstawiona struktura niniejszej dysertacji podporządkowana została stopniowemu zrealizowaniu celu rozprawy w którym Autorka dopasowała układ pracy do osiągnięcia celów rozprawy i rozwiązań postawionych problemów badawczych.

OCENA MERYTORYCZNA PRACY

Pierwszy rozdział pt. *Ewolucja stosunków polsko-rosyjskich po 1989 roku* dotyczy analizy koncepcji polskiej polityki wschodniej i ewolucji stosunków polsko-rosyjskich na poziomie międzyrządowym. Punktem wyjścia było tutaj przedstawienie genezy, ewolucji i charakteru stosunków polsko-rosyjskich. Autorka swój wywód rozpoczyna od rozpadu ZSRR i odzyskaniu przez Polskę suwerenności, które to wydarzenia całkowicie zmieniły kierunki polskiej polityki wschodniej (s.18). Jedną z głównych cech charakteryzujących polską politykę wschodnią w okresie pozimnowojennym było to, iż nie zawsze udawało się wypracować spójnej, jednolitej i konsekwentnie realizowanej (przez kolejne rządy) koncepcji. Pojawiający się spór - co trafnie zauważa Autorka - toczył się między zwolennikami trzech stanowisk: idei Międzymorza, czyli sojuszu państw zorganizowanych pod przywództwem Polski, znajdujących się pomiędzy Rosją a Niemcami; koncepcji ULB (Ukraina, Litwa, Białoruś), której głównym założeniem była teza mówiąca, że po rozpadzie ZSRR państwa te będą naturalnymi sojusznikami Polski, zaś niepodległa Ukraina stanie się główną barierą na drodze do odbudowy rosyjskiego imperium; koncepcji prowadzenia realistycznej i pragmatycznej polityki wschodniej opartej na podstawie założeń realizmu politycznego (*Realpolitik*) (s.19). Polityka wschodnia Polski w latach 1989-2010 była nieodmiennie oparta na „doktrynie Giedroycia" która lansowała tezę o przewartościowaniu idei Międzymorza, wyrzeczeniu się rewindykacji w stosunku do Litwinów, Białorusinów i Ukraińców i ułożeniu partnerskich relacji z tymi państwami (s.20). Zmiana polityki szczególnie w kontekście wojny na Ukrainie i neoimperialnej polityki Rosji, ponownie ożywiła dyskusję nad koncepcją Międzymorza. Krystalizowało się stanowisko iż jednym z priorytetowych celów realizowanej przez nich polityki zagranicznej stanie się dążenie do integrowania się bloku państw środkowej Europy od Bałtyku po Morze Czarne i Adriatyk (z wiodącą rolą państw Grupy Wyszehradzkiej) i zbudowanie trwałego bloku politycznego. Szczególnie istotne w tym wymiarze okazał się rozwój stosunków polsko - rosyjskich przed i po roku 1989. Szczególnego znaczenia nabierały tutaj nowe relacje między ZSRR a Polską które miały szczególne podłoże historyczne (s.27). Zauważalne problemy relacji bilateralnych dotyczyły również kwestii spornych do których wciąż należały m.in. problemy obwodu królewieckiego związane z zasadami ruchu granicznego, czy sprawa uregulowania żeglugi po Zalewie Wiślanym. Kolejne wydarzenia w relacjach bilateralnych na linii Warszawa - Moskwa charakteryzowały się dużą zmiennością i dynamiką. Wydarzenia które miały miejsce w tym czasie takie jak katastrofa smoleńska, sprawowanie przez Polskę prezydencji w UE w drugiej połowie 2011 r., różnice stanowisk związanych z budową elementów systemu obrony przeciwrakietowej w Europie, odmienna

wizja europejskiej przyszłości Ukrainy, Białorusi i Gruzji, nazwane zostały „okresem ograniczonych kontaktów" (s.64). Autorka podkreśla, że wraz z postępującym kryzysem na Ukrainie relacje Warszawa-Moskwa stale pogarszały się. Jednoznaczne poparcie Polski dla władz w Kijowie spowodowało oziębienie i tak już chłodnych relacji oraz stopniowe zrywanie kontaktów politycznych (s.68). W niniejszym rozdziale zaprezentowano szeroki zakres obszarów działania, napięć, prognoz relacji jakie miały miejsce w dialogu polsko-rosyjskim, zarówno na szczeblu regionalnym, rządowym czy w sferze prowadzonej polityki międzynarodowej szczególnie w kwestii bezpieczeństwa, sferze gospodarczej, międzyregionalnej, kulturalnej i społecznej. Dynamika tych relacji świadczy, pokazuje i uświadamia o trudnych relacjach bilateralnych na linii Warszawa-Moskwa które były najczęściej złe lub przynajmniej napięte. Brak podsumowania i wniosków czyli logiczne zwieńczenie prowadzonego wywodu stanowi tutaj element który powinien dopełniać autorskie rozważania prowadzonego wywodu naukowego.

Z metodologicznego punktu widzenia, podjęte i przeprowadzone rozważania w pracy należy ocenić pozytywnie.

Drugi rozdział pt. *Geneza i rozwój współpracy na pograniczu polsko-rosyjskim* poświęcony został analizie zakresu podmiotowego i przedmiotowego współpracy transgranicznej oraz jej proceduralnym aspektom. Autorka podejmuje rozważania dotyczące pogranicza Polski z obwodem królewieckim w latach 1945-1991. Omówiono podstawy instytucjonalno-prawne współpracy transgranicznej, usystematyzowano podstawowe pojęcia regulujące zakres omawianej instytucji, jak i podmioty nią objęte. Następnie dokonano eksplikacji aktów prawnych krajowych i międzynarodowych. Ukazano drogę legislacyjną prowadzącą do wdrożenia regulacji ustanawiających zakres i charakter współpracy transgranicznej na pograniczu polsko-rosyjskim. Przystąpienie Polski do UE, a potem także Strefy Schengen spowodowało szereg zmian w zakresie współpracy zagranicznej z sąsiadami spoza Wspólnoty. Działania te wymusiły jednocześnie konieczność zaostrzenia środków bezpieczeństwa wobec państw trzecich. Pogranicze polsko-rosyjskie ze względu na swoją szczególną specyfikę stanowiło zatem obszar występowania zarówno zjawiska współpracy, jak i konkurencyjności (w układzie międzypaństwowym i regionalnym), pełniąc m.in. rolę swoistego pomostu pomiędzy Rosją a Europą (s.88). Kolejne rozważania dotyczą ukazania istoty współpracy transgranicznej której podstawowym zadaniem powinno być ułatwienie życia mieszkańcom terenów przygranicznych zamieszkujących po obu stronach granicy. Jej efektywność powinna wynikać z zaangażowania podmiotów ze wszystkich szczebli (tj. centralnego, regionalnego i lokalnego) oraz być prowadzona przez partnerów reprezentujących

jak najwięcej grup społecznych i obejmować swym działaniem dużą liczbę dziedzin życia codziennego (s.94). Powinny być to działania oparte o odpowiednie uregulowania prawne, tworzone na różnych szczeblach instytucjonalnych. Podzielić je można na zewnętrzne (umowy międzynarodowe: dwustronne i wielostronne, umowy szczebla regionalnego i lokalnego) oraz wewnętrzne (konstytucja, ustawy, rozporządzenia). W dalszej części przybliżono rolę i zadania Pełnomocnika Rządu ds. Współpracy Północno-Wschodnich Województw RP z Obwodem Kaliningradzkim oraz Polsko-Rosyjskiej Rady ds. Współpracy Regionów RP z Obwodem Kaliningradzkim FR. W kolejnej części pracy analizie poddano specyfikę współpracy transgranicznej, także w ramach euroregionów. Zbadano również zmiany, jakie zaszły na pograniczu polsko-rosyjskim po akcesji Polski do UE i NATO. Ważnym elementem pozostaje współpraca transgraniczna województwa warmińsko-mazurskiego z obwodem królewieckim na szczeblu lokalnym i regionalnym (s.113). Istotną rolę we współpracy transgranicznej odgrywał nie tylko wojewoda ale również samorząd wojewódzki zawierając szereg porozumień o współpracy (s.124). To właśnie samorząd określając strategię rozwoju województwa oraz prowadząc politykę jego rozwoju starał się, aby była ona spójna z założeniami prowadzonej współpracy międzynarodowej (s.125). W tym zakresie współpracę zagraniczną województwa warmińsko-mazurskiego z rosyjską enklawą uregulowano odpowiednimi porozumieniami dwustronnymi, które stanowiły nijako kontynuację wcześniej zawartych umów pomiędzy obwodem królewieckim a województwami wchodzącymi w skład obecnego województwa warmińsko-mazurskiego (s.126).

W podsumowaniu Autorka stwierdza, że współpraca województwa warmińsko-mazurskiego z obwodem królewieckim odbywała się na kilku płaszczyznach. Pierwsza to uczestnictwo w strukturach ponadnarodowych (np. euroregiony), zaś druga to płaszczyzna dotycząca współpracy (politycznej, społecznej, kulturalnej i gospodarczej) prowadzonej przez organy administracji terytorialnej, instytucje i organizacje (s.128). Ważnym elementem pozostaje współpraca w ramach euroregionów która stanowi naturalne uzupełnienie działań prowadzonych na szczeblach centralnych, pozostając jednocześnie instrumentem realizacji stosunków międzynarodowych na najniższym, najbliższym społeczeństwu poziomie (s.138). Jak zauważa Autorka jest to ważny instrument kształtowania nowych stosunków w przestrzeni europejskiej, pełniący funkcję swoistych stymulatorów współpracy na różnych płaszczyznach. Największe znaczenie w kontekście współpracy transgranicznej z obwodem królewieckim odgrywał Euroregion „Bałtyk" nawiązujący zarówno do wspólnego dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz jego położenia geograficznego. Jednym z niezwykle interesujących projektów, realizowanych w ramach Euroregionu Bałtyk jest program „Liczymy się z granicą".

Projekt ten „wpisał się w strategię informacyjną wypracowaną na poziomie międzynarodowym i stał się pierwszą w regionie próbą praktycznej realizacji podejścia „indeksowego" do badań w obszarze współpracy transgranicznej i uzyskania opisu statystycznego rozwoju społeczno-gospodarczego regionów przygranicznych" (s149). Jednocześnie Euroregion aktywnie uczestniczył w przygotowywaniu i wdrażaniu Strategii UE dla Regionu Morza Bałtyckiego oraz UE 2020. Kolejna inicjatywa to Euroregion „Niemen" (strony polska i litewska) czyli porozumienie podpisane przez przedstawicieli administracji rządowej, co wpłynęło na ograniczone zaangażowanie samorządów lokalnych w rozwój współpracy transgranicznej, a zasięg euroregionu miał charakter terytorialny (s.150). Warto również wspomnieć - co czyni Autorka - o Euroregionie „Łyna-Ława". Po stronie polskiej należy do niego 8 powiatów województwa warmińsko-mazurskiego: po stronie rosyjskiej należą 4 rejony obwodu królewieckiego: bagrationowski, gusiewski, prawdiński, ozierski oraz miasto Mamonowo. Natomiast jeden z najmłodszych to utworzony euroregion „Szeszupa" którego umowa została podpisana 4 kwietnia 2004 r. Główne cele sprowadzały się tutaj do szeroko pojmowanej współpraca partnerów w zakresie gospodarki, kultury, oświaty, ochrony środowiska, planowania przestrzennego i turystyki (s.155).

Ważnym elementem współpracy z obwodem królewieckim pozostaje wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i NATO. Wydarzenia te stały się istotne w modelowaniu stosunków i wspieraniu współpracy transgranicznej oraz włączenia obwodu do europejskiego systemu transportowego, telekomunikacyjnego i współpracy ekonomicznej (s.157). Odpowiedzią Moskwy na „Wspólną Strategię UE wobec Rosji" było przygotowanie rosyjskiej strategii wobec UE, przewidującej przekształcenie obwodu królewieckiego w „rosyjski pilotażowy region współpracy między Rosją a UE". Jednym z najważniejszych instrumentów polityki unijnej wobec rosyjskiej enklawy stanowiły środki pomocowe w ramach programu TACIS. Rozszerzenie UE na wschód, w tym perspektywa graniczenia państw członkowskich z obwodem, spowodowało konieczność wyznaczenia przez UE nowych kierunków w prowadzonej polityce. Warto wspomnieć - co zauważa Autorka - że, obwód królewiecki w dalszym ciągu pozostawał regionem peryferyjnym w stosunku do większości państw UE. Odmienne stanowisko do tyczyło członkostwa Polski do NATO. W tym kontekście władze FR wyraziły oznaki nieufności i zaniepokojenia co przyczyniło się do pogorszenia współpracy nie tylko międzyregionalnej.

Rozdział ten jak i poprzedni nie kończy się podsumowaniem ani wnioskami co niewątpliwie zbogaciłoby wartość prezentowanych tez i poglądów na ten temat. Stanowi on

wartość opisową czyli rekapitulację poglądów i treści na ten temat. W treści brakuje tez problemów badawczych które powinny być przedstawiane i rozwiązywane na końcu rozdziału.

Rozdział trzeci pt. *Mały ruch graniczny na pograniczu Polsko-rosyjskim* poddano analizie funkcjonowanie MRG na pograniczu polsko-rosyjskim. Główny cel badań ukierunkowany został na założenia dotyczące reżimu, następnie przybliżono jego genezę oraz dokonano eksplikacji przepisów prawa wspólnotowego i krajowego. Autorka poddała analizie drogę legislacyjną przepisów ustanawiających MRG na gruncie prawa europejskiego, a następnie ich przełożenia na polski grunt (w konfrontacji z przepisami wynikającymi z umowy z Rosją). Wartością prezentowaną w tym rozdziale są opracowania i analizy danych statystycznych Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Straży Granicznej w Kętrzynie oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych Departamentu Konsularnego Wydziału Ruchu Osobowego z zakresu wydawanych i zatrzymanych zezwoleń, naruszeń umowy o MRG oraz intensywności ruchu osobowego na polsko-rosyjskich przejściach granicznych. Autorka podejmuje swoje rozważania od przedstawienia genezy, zasad i konsekwencji funkcjonowania MRG który jest istotnym krokiem w relacjach polsko-rosyjskich (s.179). Zasadne wydaje się stwierdzenie, że tego typu umowy sprzyjają odtwarzaniu naturalnych powiązań społecznych, gospodarczych, politycznych i naukowych pomiędzy podmiotami po obu stronach granicy. Stanowią one również pewnego rodzaju odstępstwo od przyjętych w ruchu granicznym zasad obowiązujących na zewnętrznych granicach strefy Schengen. Poddane analizie dokumenty w tym: Konwencja Wykonawcza do Układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 r., Komunikat Komisji Europejskiej „*W kierunku zintegrowanego zarządzania zewnętrznymi granicami państw członkowskich Unii Europejskiej*" (opublikowany w maju 2002 r.), dokument Roboczy Komisji z dnia 9 września 2002 r., stanowią punk wyjścia w podjętej analizie dotyczącej uregulowań prawnych w zakresie lokalnego ruchu granicznego (s.181). Kolejne przedstawione i poddawane analizie dokumenty stanowią nie tylko priorytetowe cele w dziedzinie rozwoju przestrzeni bezpieczeństwa i sprawiedliwości, ale również są istotne w aspekcie małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich. Modyfikacja tych przepisów - zdaniem Autorki - zmienia postanowienia Konwencji z Schengen stanowiąc je jednym z najważniejszych dokumentów dotyczących kwestii MRG (s.183). W dalszej części tego rozdziału analizie poddawane zostały różne kwestie w zakresie przekroczenie czasu pobytu dozwolonego w ramach MRG, możliwości opuszczenia strefy przygranicznej w wymaganym okresie, czy wyjazdu poza polską strefę przygraniczną. Analizując dane statystyczne Wydziału Analiz, Informacji i Współpracy Międzynarodowej Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Straży Granicznej Autorka stwierdza, że od początku okresu

funkcjonowania MRG na polsko-rosyjskim pograniczu odnotowano zdecydowanie więcej przypadków naruszeń zasad strefy terytorialności w porównaniu do liczby naruszeń dopuszczalnego czasu pobytu. Prezentowane dane statystyczne wskazują jednoznacznie, że do końca 2015 r. nie odnotowano ani jednego przypadku naruszeń w związku z przebywaniem w strefie przygranicznej, w celach innych niż te, dla których zezwolenie mogło być udzielone. Z prowadzonych badań wynika również, że w całym okresie funkcjonowania MRG z Rosją Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej zarejestrował łącznie 142 naruszenia zasad MRG, z czego 94 dotyczyło naruszenia zasad strefy terytorialności, 17 dopuszczalnego okresu pobytu, zaś 31 to tzw. „inne" naruszenia zasad MRG (s.198-199). W dalszej części rozdziału skupiono się na próbie zdiagnozowania wpływu MRG na współpracę transgraniczną i relacje polsko-rosyjskie. Dokonano analizy przeprowadzonych przez Autorkę badań empirycznych ilościowych i jakościowych w których zastosowano metodę sondażu diagnostycznego a podstawowymi technikami, którymi się posłużono były: ankieta i wywiad. Ankietę (100 osób w tym 50 mieszkańców województwa warmińsko mazurskiego i 50 mieszkańców obwodu królewieckiego) i wywiady przeprowadzono wśród mieszkańców województwa warmińsko mazurskiego i mieszkańców obwodu królewieckiego przekraczających granicę polsko-rosyjską. Z analizy wywiadów wynika, że Rosjanie, w porównaniu z Polakami, są bardziej otwarci na poszerzenie kontaktów towarzyskich, jak też na zawieranie współpracy ekonomicznej i kulturowej. Zdaniem ankietowanych, mieszkańcy enklawy są zainteresowani współpracą z Polską, jednakże o wiele bardziej interesuje ich współpraca na linii obwód królewiecki - UE, zwłaszcza w zakresie możliwości pozyskiwania funduszy unijnych (s.212). Wyniki analiz potwierdziły jedną z przyjętych tez niniejszej dysertacji mówiącą, że towarzyszące od zarania dawna stereotypy i wzajemne uprzedzenia dzielące Polaków i Rosjan trudno jest przełamać, co powoduje z kolei trudności w nawiązywaniu trwałych, pozytywnych i opartych na zaufaniu relacji w wielu wymiarach i na różnych poziomach (s.215). Warto zauważyć, że w prezentowanych badaniach pozostają czynniki utrudniające współpracę transgraniczną występujących po stronie rosyjskiej jak również bariery po stronie polskiej. Z przeprowadzonych badań wynikają autorskie spostrzeżenia w których Autorka stwierdza, że dostrzegalne są trzy podstawowe bariery hamujące współpracę na pograniczu polsko-rosyjskim są to m.in.: przeszkody administracyjno-prawne (niespójne prawo, zawiłe procedury graniczne i celne itp.), długi czas oczekiwania na odprawę graniczną i celną (kolejki na granicy), brak środków finansowych w tym niekorzystny kurs walut (s.219). Wszelkie zaproponowane przez respondentów propozycje zmierzające do usunięcia barier wymagają zarówno odpowiedniego klimatu politycznego, jak i spójnej w tym zakresie polityki zagranicznej obu państw bowiem

wszelkie napięcia na linii Warszawa - Moskwa miały swoje odbicie również na relacjach na szczeblach lokalnym i regionalnym (s.222). Autorka zasadnie uznaje, że MRG stał się przyczynkiem do znacznej intensyfikacji ruchu granicznego na pograniczu polsko-rosyjskim. Ponad ¾ wszystkich respondentów zauważyło wzrost natężenia ruchu na przejściach granicznych, co potwierdzają również dane liczbowe zarejestrowane przez Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej oraz to, że 91% respondentów oceniło funkcjonowanie MRG jako pozytywne (s.234). Z przeprowadzonych badań wynika również to, że spośród uczestników grupy badawczej aż 97% stanowiły osoby deklarujące, że chciałyby wznowienia MRG. W tym miejscu warto dodać, iż podczas trwania badań terenowych, żaden z respondentów nie deklarował, że jest przeciwnikiem funkcjonowania MRG z Rosją (s.242).

Podsumowując tę część zauważyć należy zwrócić uwagę, że stanowi to najbardziej wartościową część dysertacji co zasługuje na szczególne docenienie oraz świadczy o opanowaniu przez Doktorantkę warsztatu metodologicznego.

Zwieńczenie dysertacji stanowi zakończenie, które ocenić należy pozytywnie. Podsumowany został tutaj proces badawczy zrealizowany w ramach przygotowanej rozprawy naukowej oraz uzyskane rezultaty. Autorka przedstawia tutaj analizę funkcjonowania reżimu MRG na pograniczu polsko-rosyjskim oraz jego wpływu na współpracę transgraniczną. Stosując metody krytycznej analizy źródeł oraz przeprowadzając badania empiryczne uzyskano częściową odpowiedź na postawiony problem badawczy (s.244). Z przeprowadzonej analizy źródeł wynika, że główna hipoteza badawcza postawiona w dysertacji cyt: *Wprowadzenie MRG na pograniczu polsko-rosyjskim w istotnym stopniu wpłynęło na rozwój współpracy transgranicznej* została zweryfikowana pozytywnie. Potwierdziły to zastosowane i wykorzystane wyniki badań empirycznych. Zarówno rosyjscy, jak i polscy podróżni wielokrotnie optowali za potrzebą wprowadzenia całkowitego ruchu bezwizowego pomiędzy Polską a obwodem królewieckim, podkreślając, że chcieliby swobodnego przepływu osób, towarów i usług, tak jak ma to miejsce w całej strefie Schengen (s.245). Prezentowane wnioski wydają się zasadne. Odnoszą się one nie tylko do relacji polsko-rosyjskich w okresie zawieszania MRG ale również do poniesionych z tego tytułu strat wskazując na wady i słabe strony kooperacji na tym obszarze. Ponadto Autorka stwierdza, że reżim MRG nie wpłynął negatywnie na stan bezpieczeństwa zewnętrznych granic UE i strefy Schengen aczkolwiek okazał się istotnym czynnikiem korzystnie wpływającym na rozwój kontaktów handlowych w obszarze strefy przygranicznej przynosząc państwom-stronom wymierne dochody (s.248).

Sposób prowadzenia narracji potwierdził dobrą znajomość podjętej problematyki, stanowiąc jednocześnie inspiracje do prowadzenia dalszych rozważań badawczych w tej

materii. Podjęte przez Doktorantkę wysiłki badawcze przyniosły rezultat, który należy uznać za naukowo poprawny. Zasadniczy cel rozprawy został zrealizowany, a przedstawione koncepcje poszukiwań nowych rozwiązań należy ocenić pozytywnie.

Pozytywnie należy się odnieść również do pisarskiego ujęcia wyników badań. W rozprawie dominuje poprawny język, co potwierdza fakt, że Doktorantka potrafi korzystać ze zgromadzonego materiału źródłowego oraz wyników przeprowadzonych badań w formie wymaganej dla prac naukowych. Zauważalne niedociągnięcia edytorskie nie wpływają na poziom prowadzonego logicznie procesu badawczego.

WNIOSEK KOŃCOWY

Podsumowując recenzję stwierdzam, że rozprawa doktorska **Pani mgr Anny Bieńkowskiej** pod tytułem **„ROLA MAŁEGO RUCHU GRANICZNEGO W KONTEKŚCIE ROZWOJU WSPÓŁPRACY NA POGRANICZU POLSKO-ROSYJSKIM"** zasługuje na pozytywną ocenę. Zgodnie z określonymi w aktach prawnych wymaganiami, powinna stanowić oryginalne ujęcie problemu, a także wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki oraz umiejętność zastosowania warsztatu metodologicznego - narzędziowego. Uwzględniając powyższe uznać należy, że:

1. Wątpliwości nie wzbudza postawiony problem badawczy, który posiada charakter naukowy, jest ważny i aktualny.
2. Praca stanowi oryginalny i nowatorski utwór naukowy, w którym potwierdzona została ogólna wiedza teoretyczna Doktorantki.
3. Autorka posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych, co przejawia się we właściwym doborze metod badawczych oraz poprawnym ich wykorzystaniu.

Wobec faktu, że recenzowana praca spełnia wymogi dla prac doktorskich określone w odpowiednich aktach prawnych wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Anny Bieńkowskiej do kontynuowania procedury zmierzającej do nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauki społeczne w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

Niniejszym stawiam wniosek o dopuszczenie Pani mgr Anny BIEŃKOWSKIEJ do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

.....
prof. dr hab. Bogusław Jagusiak